

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Kairi Knuut

VESKIMÄE TALU HOONESTUSE SEISUKORRA HINNANG

Kostiranna küla, Jõelähtme vald, Harju maakond

2018/2019 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Kostiranna 2019

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„ ” mail 2019. a.

.....

(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„ ” mail 2019. a.

.....

Kaitstud hindele:

.....

„ ” mail 2019. a.

.....

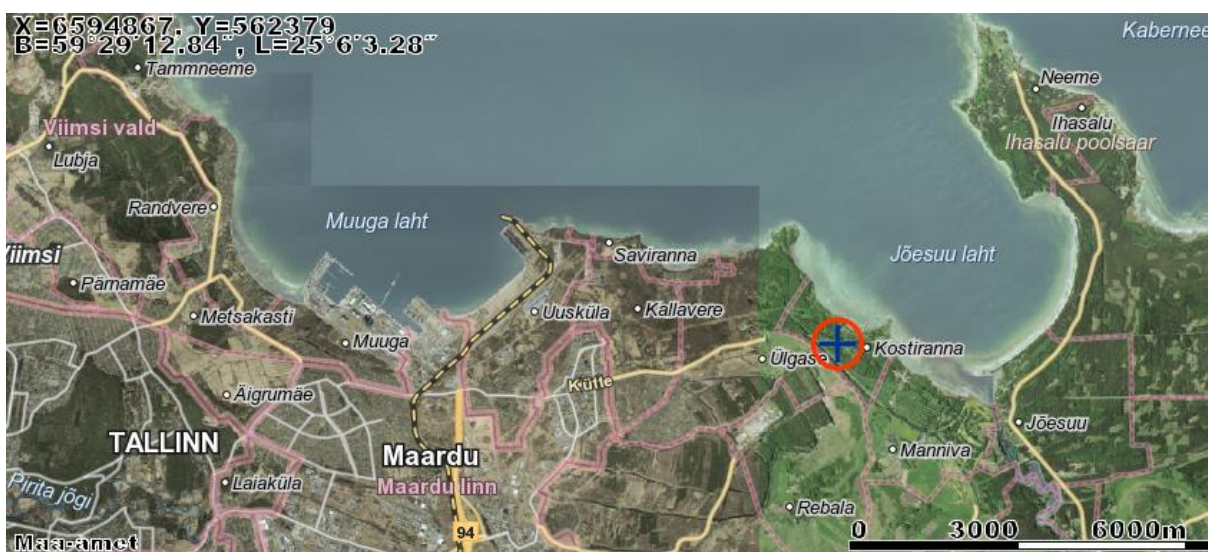
Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1. AJALOOLINE ÜLEVAADE	6
2. TALU OMANIKUD LÄBI AEGADE	8
3. HOONESTUS JA TARISTU	9
4. VÄÄRTUSED	10
5. KAHJUSTUSTE TEKITAJAD	11
6. HOONETE SEISUKORD JA ETTEPANEKUD SÄILITAMISEKS	13
6.2. GARAAŽ JA AIDAD.....	15
6.4. ELUMAJA	24
6.5. REHEHOONE.....	33
6.6. KELDRID.....	43
6.7. KAEVUD.....	47
7. KOKKUVÕTE.....	48
8. KASUTATUD ALLIKAD JA MATERJALID.....	49

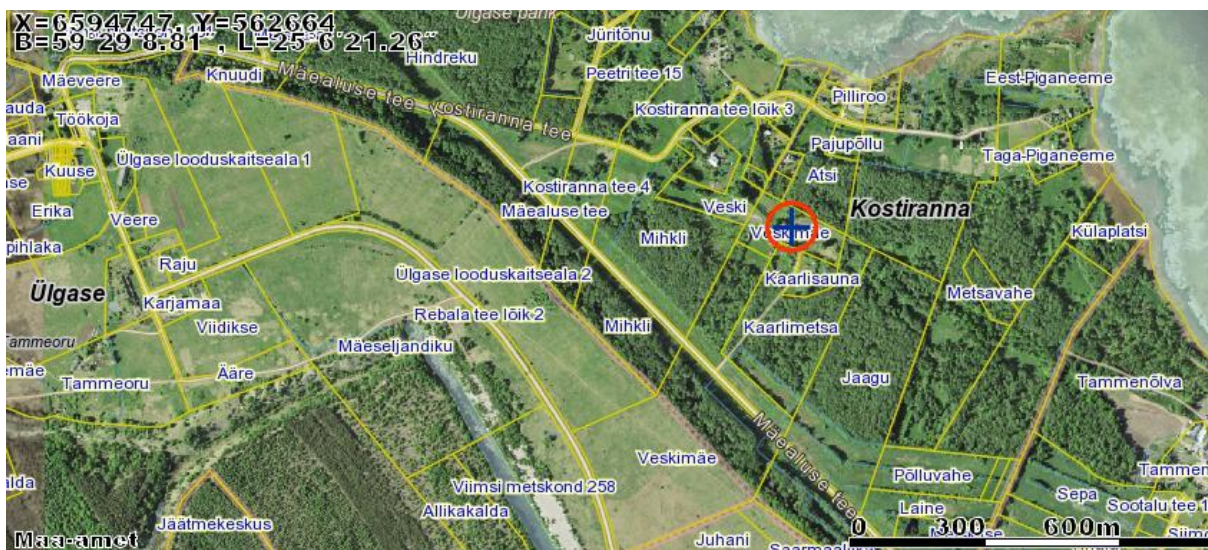
SISSEJUHATUS

Veskimäe talu asub Kostiranna külas Jõelähtme vallas Ida-Harjumaal. Kostiranna küla paikneb Põhja-Eestis Ihasalu lahe ääres Ülgase panga alusel rannikualal. Kaugus pealinnast Tallinnast on ca 20 km, naaberküladeks on Ülgase, Rebala ja Manniva. Kostiranna küla tervikuna asub Rebala Muinsuskaitseala I kaitsevööndis alates 2016 aastast, varasemalt kuulus Rebala Muinsuskaitseala koosseisu.

Muinsuskaitseala eesmärk on tagada looduse ja inimese koostegevuse tulemusena kujunenud kultuurmaastiku – ajalooliselt väljakujunenud asustusstruktuuriga põllumajandusmaastiku – terviklik säilimine. Muinsuskaitsealal on olulised kõik maastiku osad: külad, ehitised, krundid, kõlvikud ja nende ajaloolised piirid, kultuurimälestised ning loodusobjektid, samuti muinsuskaitsealal avanevad kaug- ja sisevaated.¹

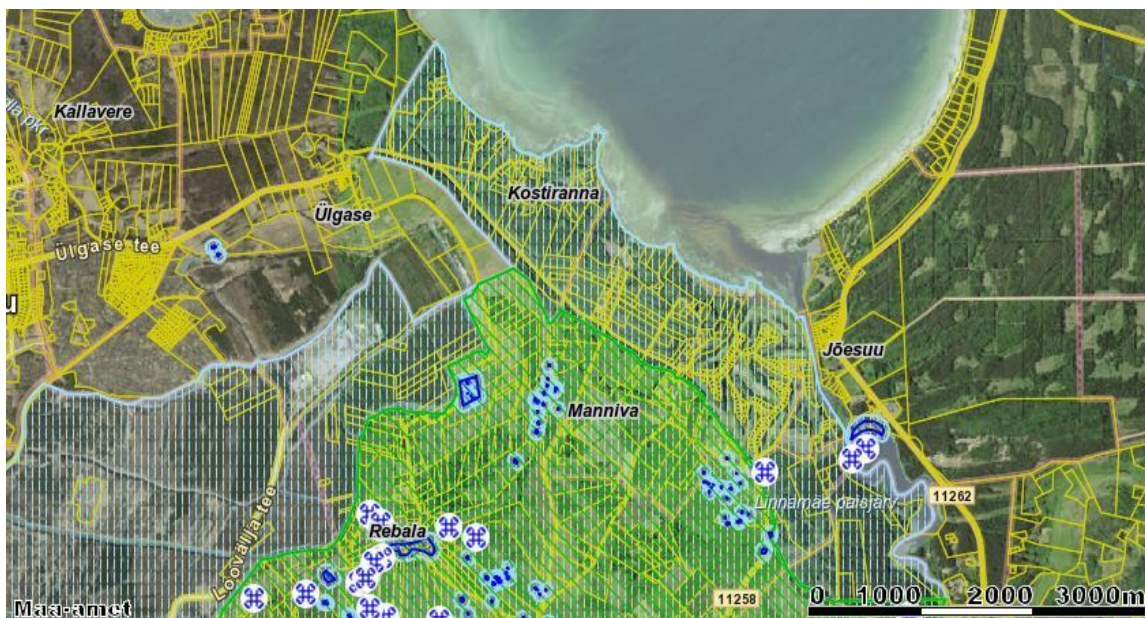
Joonis 1 Kostiranna küla asukoht kaardil

Joonis 2 Veskimäe talu asukoht

¹ Rebala muinsuskaitseala põhimäärus URL<https://www.riigiteataja.ee/akt/116022016007>

Veskimäe talu maad tagastati omandireformi käigus kahe eraldiseisva katastriüksusena kuna omaaegset maaüksust läbis praegune Mäealuse tee (kohalik tee). Ühel katastriüksusel suurusega 7,24 ha paikneb kogu talu hoonestus, teine suurusega 11,56 oli hoonestuseta lahustükk, mis asub osaliselt Ülgase looduskaitsealal nii Ülgase klindi alusel kui ka 20 meetrit kõrgemal klindil, nimetatakse Hõbemäeks. Ühtlasi kattub ala ka Natura 2000 loodusala.

Joonis 3 Rebala muinsuskaitseala ja kaitsevööndi paiknemine

2018 aastal on Veskimäe katastriüksus, millel ka hooned paiknesid, jagatud omakorda kolmeks eraldi katastriüksuseks, milledest üks on sihtotstarbega elamumaa, suurus 2,08 hektarit ning kannab nime Veskimäe. Teised kaks- Veski ja Veskimetsa maatulundusmaana.

Antud töös käsitletavat hooned asetsevad Veskimäe 2 ha suurusel maaüksusel, katastrinumbriga 24504:004:1097.

Olen üks kinnistu kolmest kaasomanikust, kes seisnud aastaid hoonete säilimise ning kinnistu korrashoiu eest. Veskimäe talu on ühtlasi minu sünnikodu, kus elasin vanematega 4 esimest eluaastat ning koolipõlves veetsin seal kõik suved ning teised koolivaheajad. Oleme perega järjepidevalt harinud selle põldu ja niitnud heinamaid, et need ei võsastuks kuna loomapidamisega talus ei tegeleta juba aastaid. Täna seisan selle eest, et rajatud hooned, mis veel on rahuldavaas seisukorras ei laguneks ega hävineks, püüan neid kohendada tänapäevastest vajadustest lähtudes, säilitades siiski niipalju endisaegset kui võimalik.

Kasutan käesoleva töö koostamisel vanaema Ilse Knuudi märkmeid ja meenutusi ning arhiivimaterjali, millega olen varasemalt tutvunud seoses kodu ja sugupuu uurimisega aga ka kodusest arhiivist leitud infot ning fotosid.

Soovin anda ülevaate hoonete seisukorrast, milliseid remonttöid ja ümberehitusi on tehtud, millest on tekkinud kahju hoonestusele ja kuidas ning mil määral on võimalik neid säilitada, otstarbekohaselt kasutada.

Joonis 4 Veskimäe talu hoonestuse paiknemine kinnistul

1. AJALOOLINE ÜLEVAADE

Küla kujunes hooajalisest kalastuskohast, mis kuulus lahustükina Kostivere rüütlimõisale². 1424 mainiti esimest korda Kostivere mõisa kalapüügikohti ning mõisa rannatalupoegi on mainitud 1564. Nii eesti kui ka saksa keeles kasutati XX saj-ni (Kostivere) Rannaküla või Kostivere ranna nime. 1922 on kasutatud esmakordselt Kostiranna nime, kuid hiljemgi esinevad paralleelselt Ranna(küla) ja Kostiranna. 1977–1997 Ülgase küla osana, hiljem taastati Kostiranna külanä.³

Veskimäe (Weskimäe) talu ostis 04.05.1887 aasta Jägala mõisa Jõesuu külast Klaukse talust pärit Hindrek Grünbusch Kostivere mõisnikult Richard Baron von Rosen`ilt. Suure tõenäosusega oli ta varem ka antud koha rentnik. Paraku arhiivis ei leidu koha rendilepingut. Autori koduses arhiivis leidus Kostivere mõisa omanik parun Roseni allkirjastatud dokumendi fragment- mõisa maadel asuvate hoonete tulekahjukindlustuse kohta aastast 1886, mille loetletud kindlustatud hoonetena elumaja ja ait. Elumaja ehitusaastaks on sellel märgitud 1881, mis on autori perele teadaolevalt vanim dateering selle talu hoonete osas. Järgmine märgitud elumaja ehitamise aja kohta on saadud Eesti Riigiarhiivilt 1991 aastal saadud arhiiviteatiselt, milles on märgitud, et 05.06.1939 koostatud talundilehe kohaselt on Veskimäe talundi omanikuks Rannaste Karl ning ülestähendatud hoonetena on elumaja ehitusaastaga 1898 ning 2 sõnnikulauta ehitusaastatega 1893 ja 1926.

² Kostivere mõis URL <http://www.mois.ee/harju/kostivere.shtml>

³ Eesti kohanimeraamat URL <http://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=Kostiranna>

EESTI RIIGIARHIIV
ARHIIVITEATIS

1991 01 07 n. 7-12/R-1464

Teie avaldus 1990 10 02 203003 Harju maakond
Jõelähtme k/n
Rannaküla (Ulgase)
Lp. Ilse Knuut

Pollutõministeeriumi Katastri ja Maakorralduse osakonna arhiivifondi dokumentides - ol. novembril 1938.a. koostatud Jõelähtme valla maaktsuste nimekirjas on märgitud, et talundi "Veskimäe nr.8", kinnistu nr.272, suurus 22,113 ha, omanik oli

G r u n b u c h, Gustav ja Karl.

Lisatud märkus: uus nimi 07.01.39 - "Rannaste" ja üleantud 15.IV 39 -
R a n n a s t e, Karl ja teised.

Alus: Fond 62,n,42,s.320.

Riigi Statistika Keskbüroo arhiivifondi dokumentides - 05.juunil 1939.a. koostatud talundilehes on märgitud, et

R a n n a s t e, Karl

omas Jõelähtme vallas "Veskimäe" talundi, suurus 22,113 ha, sellest põllu-aiamaa alatine 1,70 ha, heinamaa kultuurseisundis 1 ha, heinamaa looduslikus seisundis 5,31 ha, karjamaa looduslikus seisundis 11,09 ha, metsamaa 1,00 ha ja muu maa 2,013 ha.

Talundihooned:

elumaja - 1 (ehit. 1898.a.),
sõnniklautu - 2 (ehit. 1893. ja 1928.a.).

Talundi loomad:

hobuseid - 2,
veiseid - 4,
sigu - 2,
lambaid - 5,
kodulinde - 17.

Masiniistad:

Meesahalsed hobuseadrad - 2,

ERA 36. 3000. 90.

hobuse jõäl tootav viljapeksumasin - 0,25,
sida- ja koormakalud - 1.

Talundi rahvastik:

Rannaste, Karl (52 a.) perek. pea,
Rannaste, Liisi (40 a.)
Rannaste, Herbert (20 a.)
Rannaste, Mahta (17 a.)
Rannaste, Helmi (15 a.)
Rannaste, Ilse (13 a.).

Talundit iseseisvalt pidanud 20 aastat.

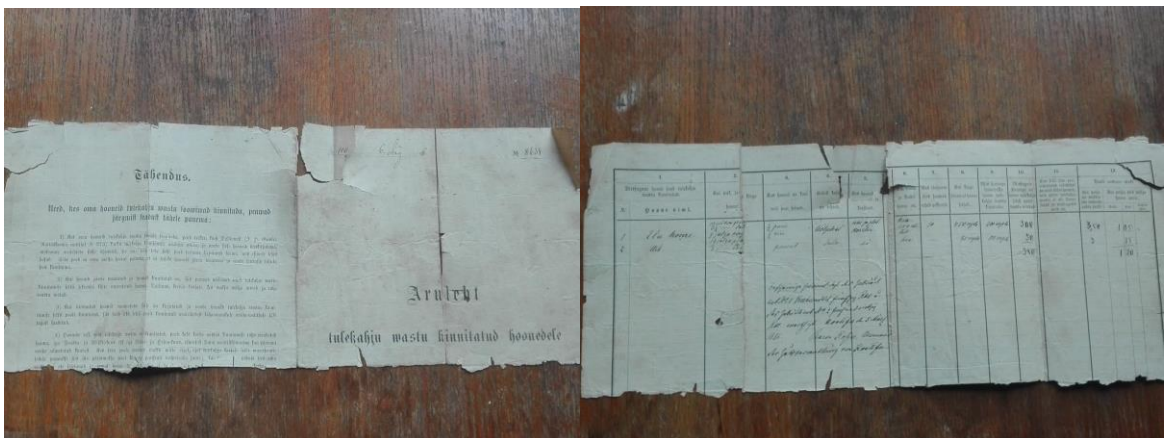
Alus: Fond 1831,n.5,s.32.

Teatis antud isiku sellekohasele nõudmisel.

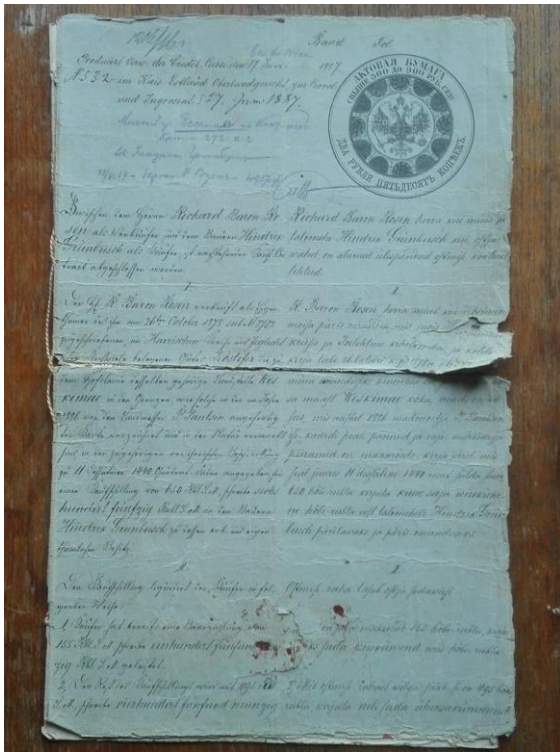
Direktor: *Asik*
I kat. arhiivist

V. Jõrkimov
T. Valmea
A. Nigul

Joonis 5 Eesti Riigiarhiivi arhiiviteatis koduses arhiivist. Sisaldab elumaja ja lautade ehitusaastaid.

Joonis 6 Tulekahju vastu hoonete kindlustamise dokumendi fragment aastast 1886

Joonis 7 Veskimäe talukoha ostu-müügilepingu (1887) esileht

Talu hooned on rajatud talumaa kõrgemale osale, ehk astangule (vt ill 4), osa kasutatavast maast jääb astangu alla. Mõisalt maa ostmise hetkel asusid seal mitmed vabadike ehk saunikute väikesed majapidamised, kõik hooned paiknesid astangust allpool. Meenutades siinkohal enda vanaema Ilse Knuut'i räägitut, olla Veskimäe maal paiknenud kokku 8 saunikukohta, mitmete saunikutega oli Hindrek Grünbusch ka hõimlane. Nagu talu nimi annab mõista, oli sealsel mäepealsel (praeguse talu maakeldri lähedal) olnud kunagi ka pööratav tuuleveski, millest 1930ndate aastate alguses oli vaevu veel nähtav olnud emapuu pehkinud jäänuk maa sees. Ka on tuulik joonistatud talumaa omandamise järgselt vormistatud krundiplaanil. Talu ostu-müügilepingus on mõisnik ka osundanud, et ostja võib maal tuuleveskeid ehitada. Kahjuks ei ole täpselt teada, kas Hindrek oli ka Veskimäe rentnik enne maa ostmist ja kas tuuleveski oli rajatud ka tema osavõtul või oli veski rajatud juba ammu enne, sealsete külaasukate poolt kui kõige kõrgemale ja tuulisemale ehk soodsaimale asupaigale külas.

2. TALU OMANIKUD LÄBI AEGADE

Hindrek Grünbusch (snd 1852- srn 1901)- ostis talu Kostivere mõisalt 1887

Hindreku lesk Julie Maria Grünbusch (snd 1856- srn 1891) koos lastega Gustav Grünbusch (snd 1885-srn 19169 ja Karl-Hindrek Grünbusch

Karl-Hindrek Grünbusch (eestistatud perekonnanimi Rannaste) (snd 1887- srn 1952).

Karl-Hidrek Grünbushi tütar Ilse Knuut (neiupõlvenimega Rannaste) (s1926- srn 2015)

Veskimäe talu on olnud ostmisest alates ühe perekonna omandis läbi pärandamise alanejatele pereliikmetele ning talus on järjepidevalt elatud. Käesoleval ajal elavad talus autori vanemad ja tädi.

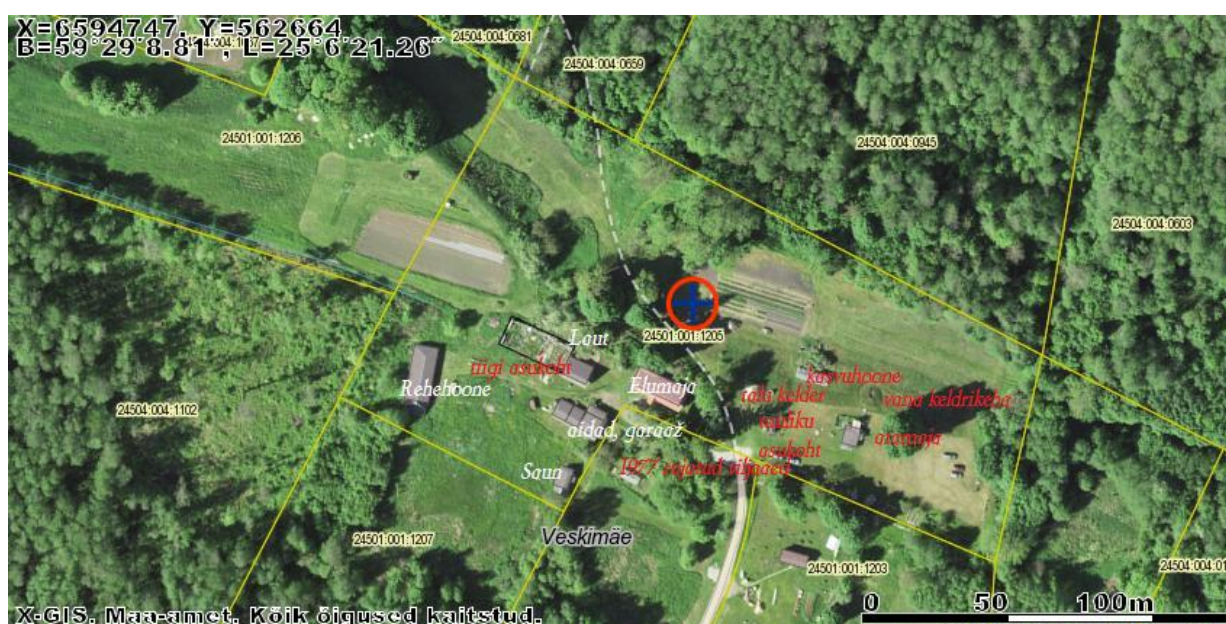
3. HOONESTUS JA TARISTU

Käesoleval ajal on Veskimäe talul ehitisregistrisse kantud järgmised hooned ja rajatis:

- a) elamu- ehitisealune pind 112,5 m²
- b) saun- ehitisealune pind 30,4 m²
- c) laut- ehitisealune pind 294,4 m²
- d) garaaž- ehitisealune pind 53,3 m²
- e) ait- ehitisealune pind 22,5 m²
- f) ait- ehitisealune pind 29,3m²
- g) heinaküün- ehitisealune pind 163,2 m²
- h) reovee puhasti-ehitisealune pind 34,2 m²

Kõikide hoonete esmaseks kasutuselevõtu ajaks on märgitud ehitisregistris 1950, mis kindlasti ei vasta tegelikkusele. Lisaks ülal märgitud ehitisregistrisse kantud hoonetele, paiknevad krundil veel järgmised ehitised:

- f) 2003aastal paigaldatud aiamaaja (ehitisealune pind 20 m²), mis on valmistatud freesprussmaterjalist (prussi läbimõõt on 50 mm) suvila või aiamaajatüüpi väikehoone, mis paigutatud krundi idaossa, üldisest hoonestusest eemale-endisaegsele karjamaale;
- g) vanad maakeldrid- neist 2 on kasutuskõlbulikud, üks rajatud talu asutaja poolt ning on senini pidevas perekonna kasutuses, hoiustatakse juurvilju. Teine suurem kelder jääb hoonestusest eemale ning seda kasutasid aastaid naabrid. Neli ülejäänud paekividest laotud ning mäenõlvakusse süvendatud keldrit ei ole täna kasutuskõlbulikud, kuivõrd on osaliselt varisenud ja ilma usteta. Pärinevad need endisaegsetelt saunikukohtadelt;
- h) 2014 püstitatud kasvuhoone (ehitisealune pind 35 m²), mis on rajatud nõlvakule, sinna paistab terve päeva vältel päikene ning ehitis sobitub sinna hästi;
- i) kaevud, neist kaks salvkaevu ja üks puurkaev tunnusega PRK0011359, kantud keskkonnaregistrisse. Üks salvkaev on rajatud eluhoone vahetusse lähedusse ning teine sauna kõrvale, mõlemad salved on vooderdatud paekividega, vähesel määral kasutatud ka maakive. Puurkaev rajati 1996 aastal, misjärel eluhoonesse veetorud veeti ning salvkaevu kasutati üha vähem.

Joonis 8 hooned, rajatised märgitud nimedega

Kuna talu omanikering on käesoleval ajal suur ning pered soovivad kohapeal elada, siis olemasolev eluhoone jääb väikeseks, mistõttu võeti nõuks lähitulevikus ehitada ka täiendav eluhoone, mis jääb olemasolevast hoonestusest kaugemale, ida suunas. Uue eluhoone tarvis on omavalitsus väljastanud ka projekteerimistingimused 2018 aastal, kooskõlastatult Muinsuskaitseametiga.

Talul on kaks viljapuuaeda, ühte neist nimetati rohuaiaks, mis asus elumajast läänes, laienes mäenõlvakule, kuhu rajati vaarikaistandus. Teine, nn uuem viljapuuaed rajati 1977 aastal elumaja ette jäävale rohumaale, mis tagastamise käigus jäi naaberkinnistu koosseisu.

Vanasti oli talul tiik, paiknes see rehehoone lähedus, veel 1980ndate aastate alguses oli tiik alles. Kuna sealne pinnas on liigniiske, siis süvendatud tiik oli hea liigvee koguja, paraku on tänaseks tiik teadlikult likvideeritud. Selle lähedal asuva rehehoone paekivimüürid on laotud savi-liivaseguga, seega on väga tõenäoline, et nn tiik oligi tegelikult olnud ehituse ajaks savi kaevamise koht, mis hiljem ümbritseva pinnase liigvee kokku kogus ning taluelanikele silmailu tiigina pakkus, kui ka praktilist eesmärki kandis, talus peetud hanede heaolu silmas pidades.

Talu juurde avalikult kasutatavalt Mäealuse teelt, pääseb Veski tee kaudu, mis saab alguse Veskimäe kinnistult Mäealuse tee kõrvalt, kuid seejärel läbib pea 250 meetri ulatuses naaberkinnistut, kellel omakorda vajalik kasutada Veskimäe kinnistul asuvat teelõiku, et pääseda enda kinnistule, nii kasutataksegi täna vastastikusel kokkuleppel teed, mis edaspidi vajab servituudina vormistamist.

4. VÄÄRTUSED

Kogu talu, selle asukoht omab ennekõike suurt emotsionaalset väärtust praegustele omanikele, kes talus elavad ja toimetavad.

Vanadest talu tööriistadest on järel küll kangasteljed, võimasin, vokid, vankrikere ja vankrirattaid, hobuvarustust, mõned vanemad puutööriistad ning mööblieseemed ja Piibliraamatud. Ka uksehingesid, kalapüügitarvikuid, kaalud, margapuu, vanad aknad, ukсед.

Suurimaks väärtuseks pean aga ehitusmaterjali, eriti kivimaterjali, mida on hoonete ehitamisel kasutatud. Rehehoone ehitamisel on kasutatud nii pae- kui maakive. Suured graniitkivid on kiilumise teel lõhutud, kiilujäljed nähtavad. Keskmisi nn „kahemehe tõsta“ müürikive poolitati kivikirvega. Paekivid on kohale toodud tõenäoliselt veidi kaugemalt kilomeetri, paari kauguselt paeklindi pealselt, kus paemurru augud olid. Samas oli ka lubjapõletusahi. Palju on säilinud ka kruntide vahelisi kiviaedu, need olid valdavalt paekividest laotud, taas kohale veetud, sest kohapeal oli vaid liivakivi ja savipinnas. Ka krundi piiril kulgenud karjateede ääred olid kividega ääristatud, mida võib veel siin-seal näha.

Kuna talu asub merepinnast kõrgemal, avaneb kena vaade Ihasalu lahele ning niidetud heinamaad ja hooldatud põllud pakuvad mõjusaid, kauneid vaateid ümbruskonnale. Palju on säilinud ka põlispuid, saarepuudest allee, mis rajatud Veskimäe ja naaberkinnistu piiri lähedale, kus kulges vanasti ka külatee. Veel avaldavad mõju mäenõlva süvistatud keldrid, mis seest poolt paekividega on vooderdatud, samuti salvkaevud.

Joonis 9 Vaade elumajale endiselt külateelt 2019. ja 1985. aastal

Joonis 10 Vaade taluõuele lõunasuunalt 1950ndatel, paremal elumaja

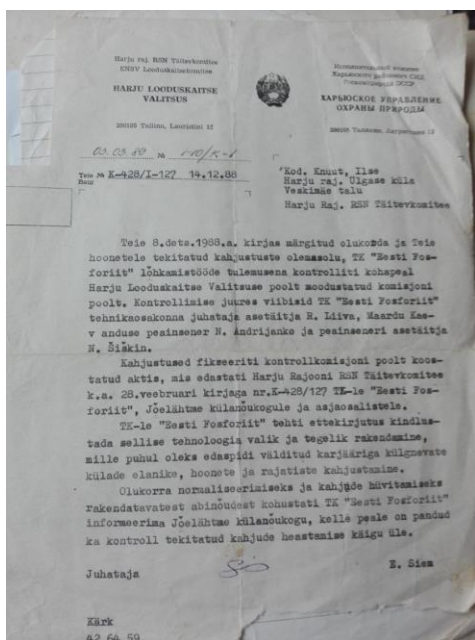
5. KAHJUSTUSTE TEKITAJAD

Suurimaks puuduseks talu hoonetel on nende ebapiisavad vundamendid, mis eluhoonel ja laudal on laotud vaid paari paekivi kihi kõrgused. Rehehoonel puudub vundament üldse, otse pinnasele on laotud suurtest graniitkividest ja osaliselt paekividest seinad. Eluhoone asukoht on mäenõlvaku lähedal, kus pinnas on valdavalt kuiv, liigvett ei teki, kuid saun ja rehi asuvad küll väga märjal pinnasel, kus ka põuasel suvel maapind siiski niiskeks ja pehmeks jääb. Nõukogude perioodil rajatud maaparandussüsteemid on ebapiisavad, liigvesi hoonete ümbert rajatud kraavidesse ei jõua, seega on vesi ohuteguriks hoonete lagunemisele.

Väga suurteks hoonete kahjustajateks olid klindipealsel tegutsenud fosforiidikaevanduses toimunud lõhkamistööd, täpsemalt sellest tekkinud vibratsioon, mis ümberkaudsetesse küladesse levis.

1954. a alustati fosforiidi kaevandamist karjääris. Maardla avati põhjapiiril, praegusest Kallavere linnaosast lõunas. Edasi arenesid mäetööd ida ja lõuna suunas. Lõunas hävis mäetöö ette jäänud Võerdla küla. Idas läheneti Rebala külale. Maardu fosforiidikihi katend koosneb erinevatest setenditest. Fosforiidi vahetu katend on nõrgalt tsementeerunud liivakivi. Kaljune katend puuriti ja lõhati. Fosforiidi kaevandamine ja kasutamine lõpetati 1991. Põhjakarjääri vaalud valdavalt metsastati. Osa väärtusliku metsaga maad on maareformi ajal tagastatud kunagistele maaomanikele⁴

Ka Veskimäe hooned said lõhkamiste tagajärjel oluliselt kannatada, hoonete seintesse tekkisid läbivad praod. Omanik Ilse Knuut pöördus korduvalt 1880ndate lõpul tootmiskoondise „Eesti Fosforiit“ poole, et tekkinud kahjud fikseeritaks ning hüvitataks ning et edasistel lõhkamistöödel ei kasutataks nii tugevaid laenguid. Paraku aga mingit mõju pöördumised ei avaldanud, teatati vaid, et kahjud fikseeritakse ning kaevandajale on tehtud ettekirjutus valida tehnoloogia selliselt, et see ümberkaudsete külade hooneid ei kahjustaks. Ka autor mäletab lapseeast lõhkamisi väga selgelt. Kärगतused olid väga valjud, hooned vappusid, esemed kukkusid laudadelt põrandale, maapind võbises jalge all, kõigele lisaks kaasnes ka kivitolmu ja mulla paiskumine õuele, mis määris nõõril kuivanud pesud. Fosforiidisõja alates tehti Veskimäe talu kahjustada saanud sauna juures vanaemaga intervjuu telesaatele Aktuaalne Kaamera.

Joonis 11 Harju Looduskaitse Valitsuse vastuskiri omanikule tekkinud kahjude kohta (autori kodune arhiiv)

Lisaks on hooned jäänud mitmel kümnendil ilma piisavast hoolitsusest, mistõttu nende seisukord on täna osalt avariiline, osalt ehk rahuldav, mitte hea. Kolhoosiperioodil jäi talu rehehoone ilma peremehe hoolitsusest, hoonet kasutati kolhoosi heinaküüna.

⁴ Mis on Fosforiit? Ajalgu-VKG Fosforiit URL <https://eestifosforiit.ee/ajalugu>

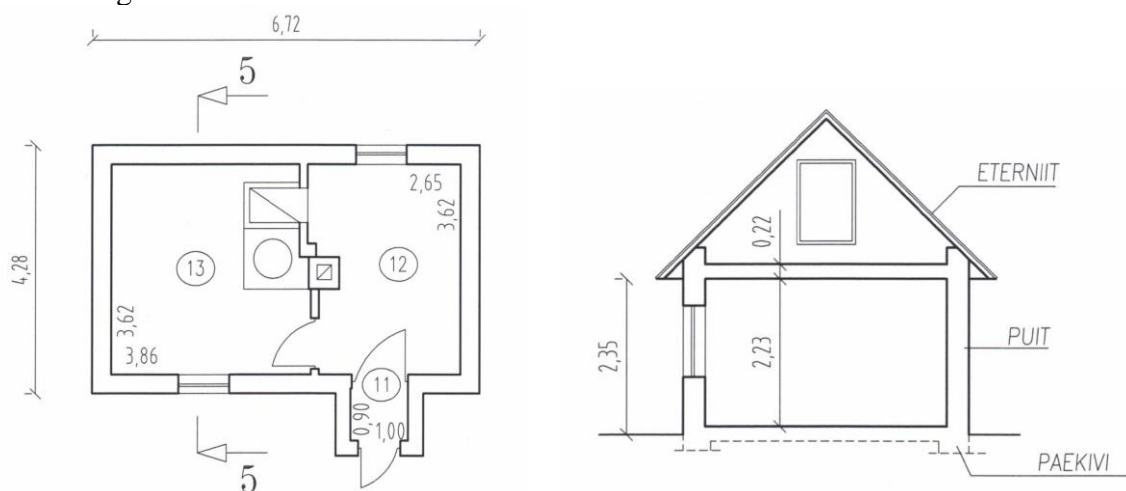
6. HOONETE SEISUKORD JA ETTEPANEKUD SÄILITAMISEKS

Järgnevas peatükis käsitlen talu kõiki hooneid eraldi, andes ülevaate, milliseid materjale on kasutatud ehitamisel, milliseid muudatusi on tehtud aegade jooksul, milline on hoonete tehniline seisukord ning kuidas ja kas on võimalik hooneid säilitada. Kuna suurem osa kõrvalhooneid on üsna halvas seisukorras, siis toon välja nende materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra üldisemalt, kuid enam tähelepanu antud töös pälvivad talu elumaja ning rehehoone, millede puhul pööran tähelepanu tarinditele, avatäidetele ning viimistlusele lähemalt ning esitan ettepanekud hoonete säilitamiseks.

6.1. Saun

Hoone alune pind 30,4 m²

Ehituse aeg 1969-1970

Joonis 12 Sauna inventariseerimisjoonis

Joonis 13 Vaade saunale (nähtav vertikaalne deformatsioon otsa ja esisena ühenduskividel)

Praegune saun on ehitatud 1970ndal, teadaolevalt talu kolmanda saunana kuna eelmine (palksaun) oli piisavalt kehvast olukorras, siis tuli see lammutada. Uus saun laoti üles samale kohale tsementmördiga uudest silikaatkivist paekivi vundamendile, mida eraldas rullbituumenmaterjalist hüdroisolatsioon. Vundament on tsementkrohviga krohvitud. Ehitati vaid kaks ruumi, neist üks riietumisruum ning teine ühine pesu ning leiliruum. Sees puitkarkass-sein, mis kaeti nn saepuruplaadiga. Algselt ei olnud ette nähtud ka eeskoda kuna aga välisuksest siseneti otse riietusruumi, peeti vajalikuks hiljem juurde laduda ka uksega

eeskoda, vältimaks suure koguse külma õhu sattumist riietusruumi. Paraku hiljem lisatud eeskoja seinad laoti vaid müürimördiga otsaga vastu olemasolevat seinat. Eelneva ehitusvea ning peatükis nr 5 kirjeldatud lõhkamiste tõttu, hakkas eeskoda tasapisi eemalduma fassaadi küljest. Samal põhjusel on sauna seintes vundamendist müüritise lõpuni läbivad praod lõunapoolse otseseina ning lääne ja idaseina sidekivid on purunenud, pragunemisi leidub ka riietusruumi akent ümbritsevas seinas.

Joonis 14 Vaade praole seinas

Joonis 15 Vaade kerisahjule ja põrandale

Sisse on ehitatud vene-tüüpi kerisahi, mille keriseosa ümbritseb luugiga rauast kest, kütmine toimub kerise ette ehitatud sügava ukseta koldeava kaudu. Tavapärase kütmine toimub ligikaudu 6 tundi, kolde kohale on sisse müüritud suur veepada, milles pesuvett soojendatakse. Peale kütmist suletakse siiber ning avatakse keriseluuk, kuhu leilivett loobitakse ning endid seejärel viheldakse.

Tuleb tunnistada, et viimastel aegadel on ahju köetud vaid selleks, et pajas vesi soojaks saab, mis omakorda ka ruumi soojendab ning selliselt sauna kasutatakse.

Kerisekesta üks rauast külg on jäetud riietusruumi poolele, et see ruumi soojendaks. Sauna mõlemal ruumil on üks kahepuuduga aken, ustena on kasutatud vanu tahveluksi, seintes suures osas saepuruplaadid, mida on kunagi on lubjatud. Hiljem on põrand pinnast alates seintele kolmandiku osast paigaldatud tsementkiudplaadid, ilmselt saepuruplaadi vettimise tõttu. Pesuruumis on servamata laudadest karandlagi, millel esineb mõni väiksem mädanikkahjustus, kuigi läbijooksusi katusele ei ole. Põrand on valatud betoonist, sellesse on süvistatud vee äravooluks väike süvis, mille kaudu vesi juhiti sauna tagusele pinnasesse. Sauna kasutamise ajaks asetati põrandale puitrestid või kapronist punutud matid. Sauna ümbruse märja pinnase ja talviste külmakergete tõttu on pesuruumi põrand väga suures mahus pragunenud ja üleskerkinud. Riietusruumi põrand on kaetud laudisega, hiljem peale paigaldatud puitlaastplaadid.

Sauna sissekäigu juures oli kena paekivist madal trepiaste, mis kahjuks tänaseks on purunenud kuna saunakütjad on tulehakatuseks sellel puupilpaid lõhkunud.

Viilkatuse all nn lakapealne on kasutuses panipaigana. Korsten on ligikaudu 60 cm kõrgune, ilma voodrita vanemast silikaatkivist. Tänapäevastele tuleohutusnõuetele vastavalt tuleks laduda korstnapits, nii, et vähemalt 80 cm ulatuks üle katuseharja. Katusekattena on paigaldatud eterniit, mis on üsna hea seisukorras, läbijooksusi ei ole täheldanud.

Kokkvõttes on saun pea täielikult amortiseerunud. Kui teha ettepanekuid hoone säilitamiseks senisel kujul, siis tuleks rajada esmalt drenaaž, halli vee kogumiseks paigaldada mahuti, vältimaks pinnase liigniiskumist. Praod seintes katkiste kivide väljavahetamisega ning vuukide uuesti täitmisega. Valada uus põrand pesuruumi, mis omakorda jagada kaheks eraldi ruumiks (pesu- ja leiliruum eraldada), asendada riietusruumis laudpõrand uuega, seinad soojustada. Tuleohutuse seisukohalt koldele paigalda uks, eemaldada kerisekesta sisepinnale kogunenud narmastahm, kerisekivid välja võtta, pesta ja katkised asendada. Korstnapits laduda kõrgemaks.

Saunal puudub veevarustus, seega vesi kantakse käsitsi või voolikuga sauna, et olukorda muuta, rajada veetrass saunani. Ühtlasi puudub täna ka elektriühendus, mis on varasemalt olemas olnud. Uuesti ühendamise puhul vahetada välja kaabeldus. Riietusruumi laudpõrand parandada, olemasolevaid ruume ja eeskoda täna eraldavad tahveluksed puhastada värvist, teha puiduparandused ning värvida linaõlivärviga. Eeskoda laduda üles vundamendile, siduda müüritisega ankurdamise teel.

Joonis 16 Eeskoda ja riietusruumi eraldav uks

Joonis 17 Riietusruumi ja pesuruumi eraldav uks

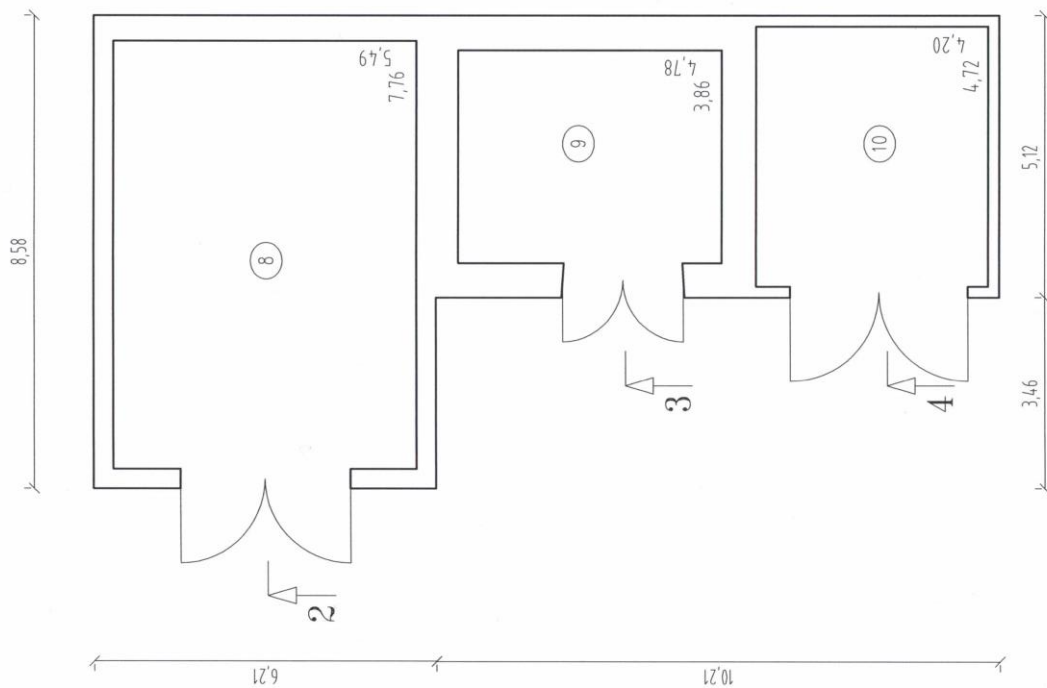
Prekond näinud vajadust ja soovi uue puitmaterjalist sauna ehitamiseks olemasoleva asemele kuna remonttööd on väga mahukad ja kulukad. Uue hoone puhul oleks ruumijaotus kindlasti erinev praegusest ning mahult suurem. Lisanduks nn kamina ruum, terrass lääne küljele, kus paikneb endine karjamaa, vaade metsale ning talu rehehoonele. Kindlasti kuuluksid säilitamisele ning taaskasutamisele mõnes teises hoones fotodel esitletud ukсед. Autor sooviks olemasoleva kerisahju säilitamist või siis eksponeerimist, kuid tänaseks ei ole seda põhjalikult läbi mõeldud, kas ja kuidas seda teha.

6.2. Garaaž ja aidad

Garaaž- hoone alune pind 42,6 m² (algselt ait)

Ait nr 1- hoone alune pind 18,5 m² (algselt laut)

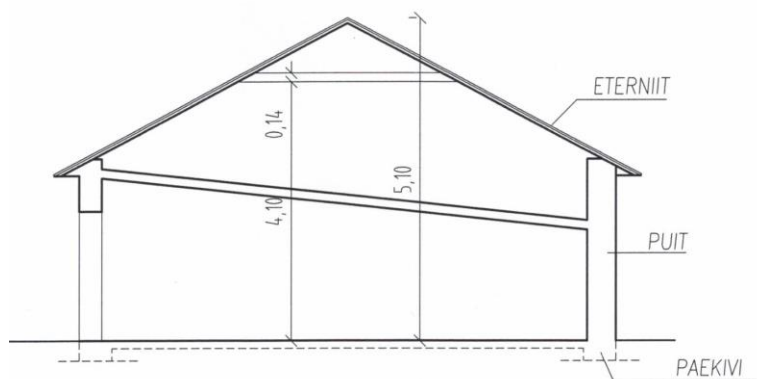
Ait nr 2- hoone alune pind 19,8 m² (algselt laut)

Joonis 18 Garaaži ja aitade inventariseerimisjoonis

Garaaž on ehitatud suurel määral silikaatkividest ning osaliselt narva tuhkplakkidest. Hoone sai kelkkkatuse, pea olematu kaldega. Siinkohal tuleb märkida, et praegune garaaž rajati endise aida asemele, küll aga suuremana. Hoonet on ka valmimisjärgselt laiememaks ehitatud paari meetri võrra. Kiviseinad on krohvitud tsementkrohviga. Algne aidahoone oli viilkatusega ümarpalkidest ning paigutus õuel oli selline, et elumajast oli aidale hea vaade.

Endisaegse aidahoone kõrval asus väiksem laut ning nende vahel nn katusealune, tööriistade, tarvikute hoidmiseks. Nii aidal (praegusel garaažil kui laudal oli 1960ndatel aastatel laastudest ühine viilkatus, enne seda õlgedest katus.

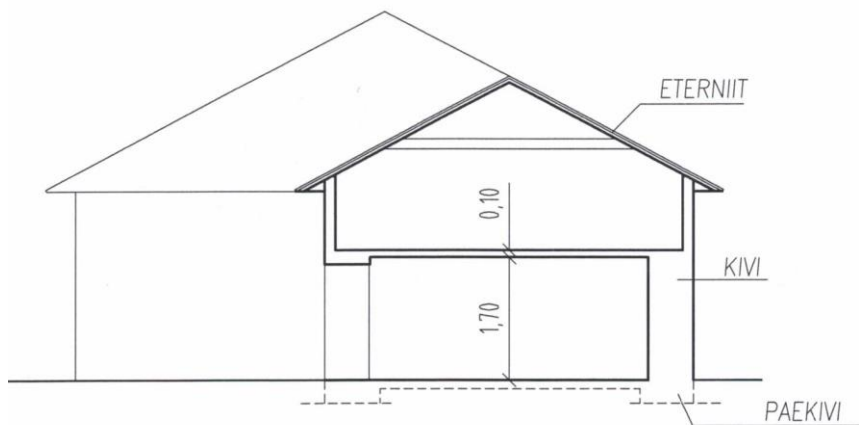
Joonis 19 Garaaži inventariseerimisjoonis

Garaaži kõrval asub registris oleva nimetusega nn aidahoone, mis oli ehitatud algselt laudaks (hilisemalt leidnud kasutust nii kana- kui sealaudana, praegu kasutusel panipaigana), müürid laotud paekividest, põhjaseinas asusid uks ja kitsas horisontaalaken kolme ruuduga, lõunaseinas uks loomadele, mille kaudu pääsesid loomad hoone taga asunud karjamaale.

Põhjaseina on asetatud ka mälukivi, põllukivile on raiutud dateering 1893, mis on lauda ehitusaasta.

Joonis 20 lauda seinas olev mälukivi hoone ehitusaastaga

Joonis 21 Paekividest lauda (praeguse nimetusega ait) inventariseerimisjoonis

Garaaž on hiljem ehitatud lauda (praeguse nimetusega aida) külgseinaga kokku.

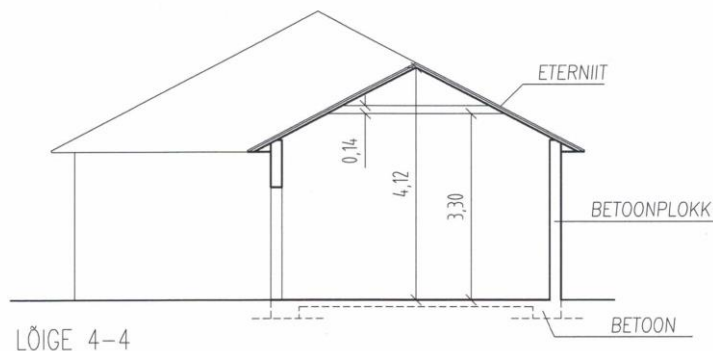

Joonis 22 Suuskadel autori isa ja perekonnatuttavaga 1960ndate alguses. Taustal aida ja laudahooned ühise katusega, keskel varjualune.

1980 lõpul kui talus tegeleti piimatootmisega, tekkis vajadus täiendava hoone, st vasikalauda järele, mis laoti üles narva tuhkplakkidest juba kirjeldatud paekivist lauda läänekülge. Hoonel on põhja- ja lõuna väravad ning lääne küljes kuue ruuduga aken, mis on algselt olnud tõenäoliselt eluhoone aken. Eterniidiga kaeti ka kõrval oleva lauda katus. Hiljem on sama hoone leidnud kasutust jahukuurina, st, et selles paiknes elektrimootoriga jahuveski, millega vilja jahvatati, sellest tulenevalt ehk ka nimetuseks saanud ait, täna on antud hoone kasutusel puukuurina.

2000 aastal leidis perenaine, et olematu kaldega pultkatustele jääb sademevesi, mis imbub läbi ning kahjustab tarindeid ja pidas vajalikuks lasta ehitada hoonetele viilkatused. Garaaži uus katus on viilu erikülgedel erineva pikkusega ning võrreldes mahult kitsama laudahoone viiluga nihkes. Olukord nähtav fotolt.

Paraku on garaaži ja hilisema vasikalauda ehituskvaliteet olnud kehvapoolne ning tänu juba eelpool märgitud fosforiidikaevandusega kaasnenud lõhkamistöõdele, saanud oluliselt kannatada. Samuti on toimunud hoonete vajumised, millest tulenevalt on müüritistes läbivad vertikaalsed praod. Kuna uute hoonete seinad on seotud vana paekivi lauda müüritistega, on ka paekivist hoone seinad saanud kannatada ning lõunasein hakanud välja vajuma. Kõigi kolme hoone põrandad on külmakergete tõttu tõusnud ja purunenud, seinad pragunenud, osaliselt eendunud teineteisest. Katusekattena on kasutatud suuri eterniiditahvleid.

Joonis 23 Vasikalauda (praeguse nimetusega ait) inventariseerimisjoonis

Joonis 24 Vasakul vaade garaažile ja aitadele põhjasuunast ning paremal lõunasuunast

Et hoonete seisukord on halb ning ei täida, peale garaaži, oma esialgset funktsiooni, tuleb ette võtta rekonstrueerimine. Samasse asukohta püstitada samas või veidi väikesemas mahus garaaž, kiviseinaga eraldatult puukuur ning. Kasutada rekonstrueerimisel ka vana lauda

paekive, mida on võimalik taaskasutada kuna on hõlpsasti puhastatavad uuesti ladumiseks. Oluline on ka eksponeerida müüritisese dateeringuga mälukivi.

6.3. Laut

Hoone alune pind 294,4 m²

Laudahoone on ehitatud kahes osas. Esimesena paekivist viilkatusega laut, vundamendiks samuti paekivi, mille kõrgus oli ligikaudu 30 cm. Seinte paksus ca 40 cm., laotud kahekihiliseks, keskel väikesemate kivide osised, sideainena on kasutatud nii saviliiga segu kui lubimörti. Hoonel on lõunaseinas kahepoolne väravuks, otsaseinas jalguks ning neli väikest akent. Riigiarhiivi teatisel seisab lauda valmimisajana 1928.aasta.

Joonis 25 Vaade elumaja eest laudale 1960ndate alguses ja 2019

1999.aastal ehitati laudale suur juurdeehitus kuna perel oli plaanis suurendada piimakarja, mis nõudis suurt laudahoonet, ette oli nähtud, et traktoriga saaks laudahoonesse sisse sõita. Ehitati vana paekivi lauda läänes paikneva tagaseina külge osaliselt. Laiust lisati juurde kolme meetri võrra, tekkis astmeline ehitus, millele paigaldati väga madala kaldega katus, katusekattena kasutati suuri eterniiditahvleid. Vundament ehitati paekividest ja sellele valati betoonvöö. Müürlattidena kasutati küll palke, kuid nn aampalkide asemel kasutati aga raudteerelsse. Hoonel oli kaks jalgust ning üks läänes paiknevas otsas kahepoolse värava koht. Reaalselt ei jõutud aga hoonet lõpuni ehitadagi, väravad asendati ajutiste tahvlitega. Hoones eraldati kolmandiku osast hiljem laudisest seina abil väikene osa, kus kasvatati tšintšiljasid. Kuna talu piimakarja siiski ei suurendanud, võeti hoone kasutusele, sisse ehitatud väikesem ruum varustati vee ja elektriga, ehitati ka ahi veesärgiga. Ülejäänud suurest külmast laudahoonest sai puukuur aga see mahutas ka põllutööriistu ja muud vajalikku aga ka ebavajalikku, suures osas oli laudahoone kolikamber.

2006 aasta veebruaris paraku suure lumekoormuse all, langesid seintel müürlatid, katuse raskus painutas läbi rauast põiktalad ning lükkas plokkidest laotud seinad laiali.

Veel tänaseks ei ole perekond suutnud ega jõudnud varet täielikult ära koristada, lagunened tuhkplökid ning akende klaasplökid on ladustatud osaliselt alles jäänud müüritise kõrvale, eterniit kogutud kuhjadesse.

Joonis 26 Vaade varisenud laua juurdehitusele

Joonis 27 Vaade lagunened aknasillusele

Joonis 28 vaade sarikaotsale

Joonis 29 Vaade laudalõunaküljele, vuugiparandused teostatud 2017

Hoone juurdeehituse varing ei kahjustanud oluliselt vana paekividest laotud laudaosa, üks katusenurk sai veidi kahjustada, mistõttu viimase sarikapaari üks ots ilmastikumõjudele avatud on.

Joonis 30 sarikas ning müürpalgid ilmastikuolude käes

Kuna pere ei pea otstarbekaks nii suurt laudahoonet taastada, siis ilmselt rekonstrueeritakse hoone väiksemas mahus ning sinna rajatakse töökoda, ehk savitoodete valmistamiseks tootmishoone.

Paekivist lauda osas on autor alustanud korrastamistöid 2017 a suvel, eesmärgiga kohandada ruum kivitöökoda-ateljeks.

Ka paekivist laudaosas on peale ehitamist peetud vajalikuks tarindit tugevdada ning aampalkide alla on asetatud samuti raudteerelsid, mille otsad põhja ja lõunaseinte müüridele toetuvad. On selge, et laudas on väga palju niiskust ning puittarindid saavad sellest ajapikku kahjustatud, siis võidi olla lihtsalt ettenägelikud ning relsid tugevduseks lisada. Laelaudis on täielikult pehkinud, ilmselt eterniidist katusekate on ajapikku kahjustunud ning on esinenud läbijooksusi, ka puudus mõnda aega katuse harjalaud, mille tõttu talvel lund sisse tuiskas. Varasemalt oli viilkatuse alune nn lakapealne talveks loomade söödaheina täis kogutud, millest on jäänud alles üsna paks, mis ka läbisadamise tõttu on mädanenud ning mõjutanud laelaudadele mädaniku teket.

Algselt oli ka lauda katus laastudest olnud, sarikaotsad on saelõikelised.

Kui talus loomi peeti, siis aeg-ajalt ka lauda seestpoolt kohendati, st parandati jooksvalt ja lagunenuid paekivide asemele pandi uus. Paraku aga toimusid parandustööd 1980-1090 üsna oskamatult, kasutati tsemendimörti ning paekive on tihti asendatud silikaatkividega.

2017 aasta suvel alustas autor tsemendi eemaldamisega lauda sise- kui välisseintelt, täitis tühjad vuugid lubimördiga, samuti asendada katkiseid paekive.

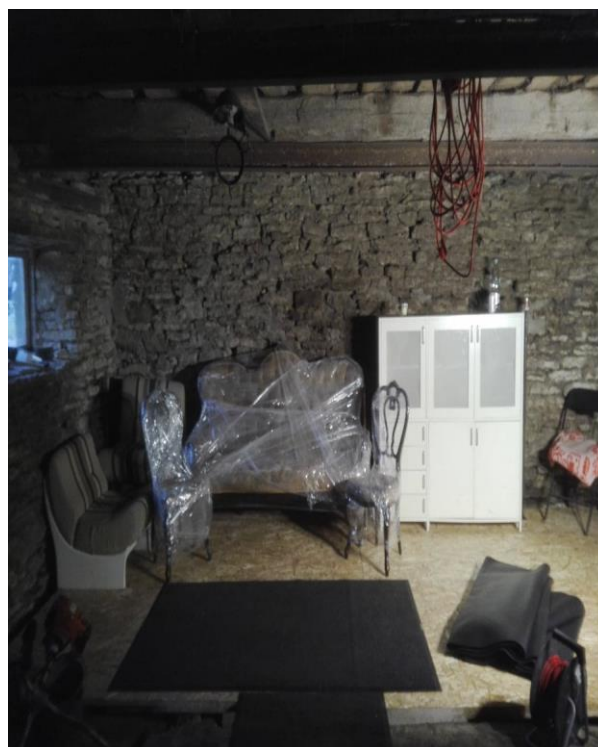
Külmakergete tõttu deformeerunud põrand lõhuti osaliselt välja, ajutiselt asetati õhuvahega plokkidest tugelede puitlaastplaadid põrandaks. Hoonesse on sisse toodud veetoru, elektriühendus täna puudub, kuid on varasemalt olemas olnud. Kaabeldus on tarvis kindlasti uuendada enne uuesti elektriühenduse loomist. Aknasilluseid on püütud parandada, kuid parandustööd on lagunened tänaseks. Esifassaadi katab paks tsementmördikiht, mis on tõenäoliselt selle all olevaid paekive ka kahjustanud, seda on näha mõnest väikesemast avast. Aastaid tagasi on sein äärde istutatud metsviinapuu taimed, mille juurestik kasvades on tunginud nii vundamendi kui sein müürikivide vahele ning kasvamise ja niiskuse sidumisega lõhkunud nii krohvi kui müürikivide vuuke. Viinapuu väädid on kiire kasvuga ning need on ka katusealuses vohanud, hoides seal katusetarinditel asjatult niiskust ning põhjustanud sellega mädanikku.

Joonis 31 Hoone tarinditele kahjulikku mõju avaldav haljastus

Joonis 32 Vaade lauda põranda avamisele

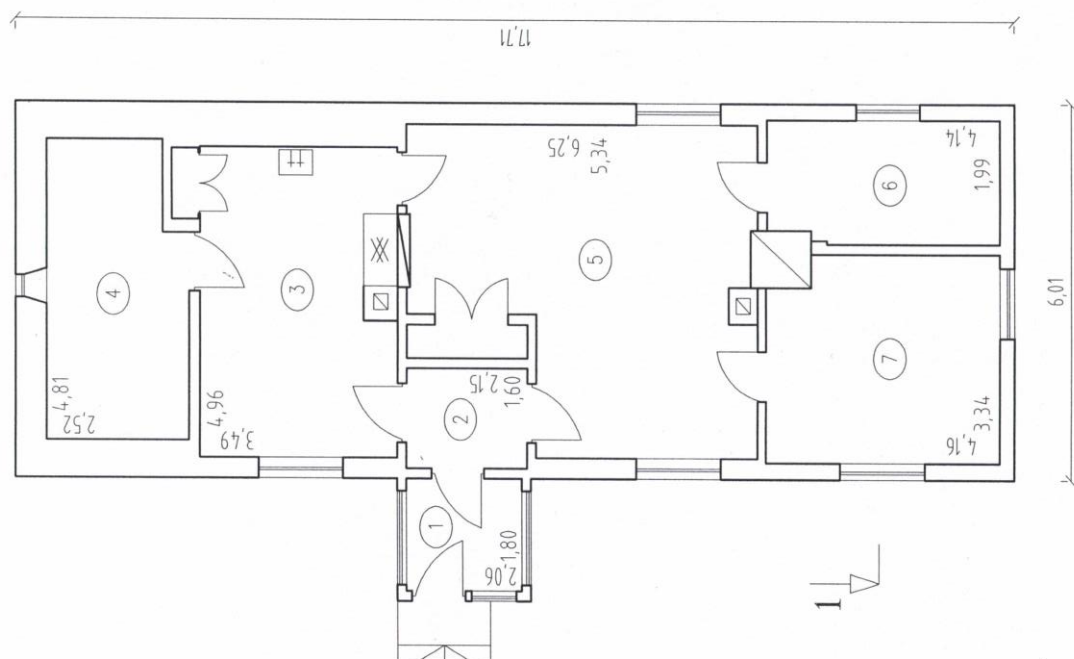

Joonis 33 lauda sisevaade

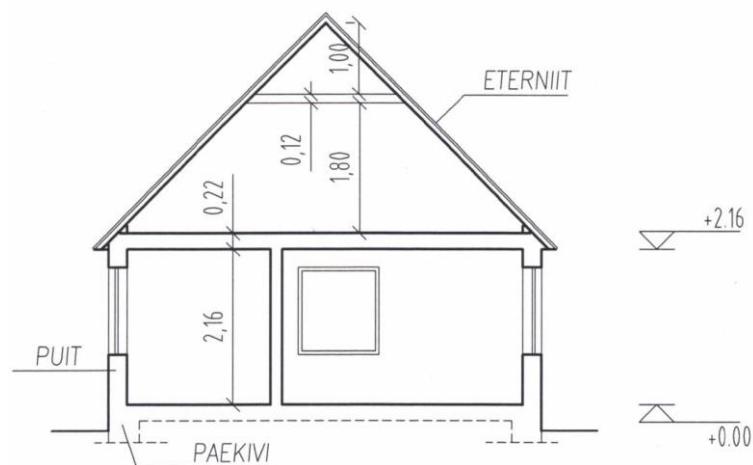
Et laudahoone vanemat osa säilitada, tuleb asendada niiskust saanud sarikaots, paigaldada sademeid hoidev katusekattematerjal, paigaldada uued aknasillused, eemaldada silikaattellised, võimalusel uued paigaldada paekiviplokkidest. Külgväravad remontida, vahetada välja laelaudis, parandada ventilatsioonikorsten ning lõhkuda välja alles jäänud betoonist katkine põrandaosa, valada uus betoonpõrand. Välisseinad ei ole algselt olnud krohvitud, eemaldada esifassaadilt, vajaduse ilmnemisel asendada kahjustada saanud paekivid tervetega.

6.4. Elumaja

Hoone alune pind 112,5m². Esialgse eluhoone arvatav ehitusaasta 1881, Rahvusarhiivi arhiiviteatise kohaselt on elumaja ehitatud 1989. aastal. Päris täpset tõdemust perel ei ole kuna peale esitletud dokumentide ei ole arhiivis teavet hoone ehitusaja kohta.

Joonis 34 Eluhoone plaan, ruumide ja avatäidete paigutus

Joonis 35 Elumaja lõige- inventariseerimisjoonis

Hoone on ehitatud osaliselt tahatud palkidest ning osaliselt paekivist. Eluhoone osa on ehitatud ca 20 cm läbimõõduga tahatud palkidest, mis kalasabatappidega seotud. Hoone rehealuse osa on laotud üles paekivimüritisena, sideainena on algselt kasutatud nii saviliiva segu, kui lubimörti. Rehealuse paekivist osa on veelgi hiljem kaetud täielikult lubikrohviga.

Hoone vundamendina on kasutatud paekive, vundamendi paksuseks rehealuse seina avamise käigus saadi vaid 20 cm. Palkseintega eluruumide osas vundamendi maapealne osa ehk sokkel on ligikaudu 30 cm kõrge olnud, millele palgid on asetatud. Oli vaid kaks tuba, üks neist köetav, teine külm tuba.

Joonis 36 Vaade eeskojale ja elumaja palkseinaale

Palkseinad vooderdati väljast 60ndate lõpul silikaatkividega, mis laoti tsementmördiga puhta vuugi meetodil, sokliosale asetati silikaatkivi lapiti, kuid väikese kaldega, et vesi maha jookseks, samuti jäeti voodri vahele tuulutis, see nähtub hoone esiseina ning tagaküljele paigutatud õhuavadest. Paekividest sokkel kaeti tsementmördiga, mis tänaseks on kohati pragunenud ning paekividest eendunud. Silikaatvooder on säilinud väga hästi, vaid hoone idapoolses osas on näha diagonaalselt kulgev pragu vuukide vahel nii hoone põhja kui lõunaseinal, mis kaasnes fosforiidikarjääri lõhkamistööst tingitud vibratsioonist.

Joonis 37 Vaade elumajale lõunast

Käesoleva töö esimeses peatükis käsitletud dokumendifragmendil hoonete kindlustamise kohta 1886 aastal (vt ill 6), on märgitud hoone ehitamise ajaks 1891 ning, et hoonel on ahi, pliit ja korsten.

Joonis 38 Vaade eluhoonele lõunast (tõenäoliselt 1950ndad)

Algupäraselt on hoonel olnud õlgedest poolkelpkatus, hoone keskosas olnud väikene köök pliidi ja korstnaga ja toas oli suur kerisahi, mille üks külg paiknes köögis, ahju kütmine toimus köögi poolt, pliidi pealt.

1928-1937 tegutses hoone idaosas kauplus, sest vaid kilomeetri kaugusel tegutses A/S Eesti Vosvoriit, mille töölised olid kaupluse põhikliendid. Vürtspoe asutas ja seda pidas talu toonanae omanik, autori vana-vanaisa Karl Grünbusch. Kaupluse tarvis ehitati teine tuulekoda ja sissekäik ning köeti väikese ahjuga. Kuna majal oli üks korsten, mis asetses köögi ja kambri vahel, siis kaupluseruumist ühendati korstnasse pikk torust lepe.

Teadagi on, et majas tehti remonti 1918-1920 aasatel, kuid millises ulatuses, ei ole kahjuks teada.

1960ndatel ehitati külma tuppa vahesein, moodustus kolm eraldi tuba, nende vahele ehitati suur ning suur gofreeritud plekist kestaga ahi, ehitati kaks uut korsten, üks kööki ja teine suuremasse elutuppa, laoti need pottsepatelistest, ilma voodrita korstnapitsid aga silikaatkivist. Toonasesse rehealusesse ehitati kaks eraldi ruumi, kõige läänepoolsem osa kohandati külmaks sahvriks, mille kõrvale omakorda suur köök. Senisest eeskojast pääses seejärel nii kööki kui ka otseuksest ka elutuppa. Maja teine eeskoda, mis kunagi kaupluse sissepääsu ette ehitati, lammutati silikaatvoodri paigaldamisel. Kõikidele tubadele paigaldati suured kolmese ruudujaotusega topeltraamidega veeninadega aknad, mis olid klaasitud liistudega. Varasemalt olid olnud väikeste kolmeste ruudujaotusega kahepoolsed aknad. Lakaluugi kohale paigaldati valgumik nagu ka esiku uksele. Katus kaeti eterniidiga, kelpasid ei jäetud. Katuseviilu mõlemas otsas paiknevad luugid pööningule pääsemiseks. Rehealuse seinakrohvitud müüri serval olnud veelaud on pehkinud ning vihmavesi võib sattuda sealt müürikivide vahele.

Sarikad on ümarlattidest, mis seotud omavahel pennidega, liitmisel on kasutatud puupunne. Elutubade ja köögi laed on kinnitatud alt laetaladele, mis tõenäoliselt on asendatud 60ndatel tahutud taladega. Külmas sahvri osas on alles veel vana ümarpalk, millele on ülevalt kinnitatud laudis. Aampalk on tugevalt pehkinud, vajab kiiresti väljavahetamist. Maja lääneseina ehk sahvrisse raiuti ruumi valguse saamiseks paekividesse kitsas aknaava.

Tubade laudpõrandad kaeti vineertahvlitega, mis värviti, seinad kaeti saepuruplaatide ja kipsplaatidega, tapetseeriti, laed kaeti saepuruplaatidega ning ühenduskohtadele löödi iluliistud, mis värviti laest erinevat värvi. Külmast kambri moodustatud kaks eraldi hoonet eraldati suuremast toast mitte uste vaid paksude kardinatega.

Saepuruplaatidest laed olid lisaks tubadele ka esikus, seinad tapetseeriti ka köögis ning esikus Köögi laes säilivad vanad punnlauad. Kööki ehitati veepaagiga rohelistest glasuurpottidest pliit ja soemüür, paigaldati kraanikauss ning rajati vee äravool maja taga asunud settekaevu. Vesi majja toodi maja ees asuvast kaevust.

Majaesine oli sillutatud paekividega, maja taga mäenõlvakul kasvasid suured vahtrapuud, maja ees suured kuused ja mõned õunapuud.

Tänaseks on maja säilinud suuresti viimati kirjeldatud remondijärgselt, suuri muudatusi ei ole tehtud, on vaid vahetatud tapeeti, värvi värskendatud, väikesemad toad on eraldatud suuremast vineertahvlitega puitustega. Köögis on laudpõrandale asetatud linoleum, mis on kohati amortiseerunud ja vajab asendamist. Majja on rajatud veetrass puurkaevust. Katust on värvitud ning köögi korstnapitsi on uuesti laotud paaril korral. Maja tagaküljel paekivi seinalt on u 10 aastat tagasi tekkinud krohvi pragunemine ning tükkidena eraldumine. Kahjustus on likvideeritud ja uuesti krohvitud lubikrohviga. Vana lahtise krohvi eemaldamisel kahjustatud kohas ilmnes kunagine jalgukse koht, mis viis rehealusesse. Sahvri akna ümbrusesse krohvi on tekkinud aastate jooksul praod (ill 42), ilmselt on ka mõni müüritise sidekivi katkenud.

Hoone põhjaküljel- kohas, kus krohvitud paekivi sein ja silikaatvoodri üleminekukoht, on tekkinud pragu (ill 41). Köögi korsten on pööningu ulatuses tugevalt pigitunud (ill 39), pigist kondensaati on varem ka mööda korstnajakalga läbiviigust kööki tilkunud. 2012 lammutati ära köögi glasuurpottidest pliit ja soemüür, asemele laoti pottsepatäistellisest näotu pliit ning serviti tellistest soemüür, samal ajal uuendati ka korstnapitsi, mis laoti üles silikaatkividest. Paraku oli korstnapits mõne aasta jooksul lagunenu, ühtlasi ka pliidi koldesisu.

Joonis 39 Köögist välja lõhutud pliidi glasuurpottide jäänukid

Joonis 40 Vaade pigitunud korstnapitsile pööningul

Joonis 41 vaade uuesti laotud korstnapitsile

Autor ladus uuesti pliidi koldesisu, mille šamottkivid olid lagunenu, ühtlasi lammutas silikaatkividest korstnapitsi kuna see oli varisemis- ja tuleohtlikus seisukorras ja ladus üles uue ilma voodrita korstnapitsi vastava külmakindlusega keraamilistest savitellistest. Korstna läbiviigud katuseharjal on tihendatud spetsiaalse tihenduslindiga, vältimaks läbijookse.

Joonis 42 Vaade kolme toa vahelisele ahjule

Joonis 43 Vaade köögi pliidile, soemüürile

Joonis 44 Vaade majale ja õuele sissesõiduteelt

Joonis 45 vaade purunenud krohvile pækivi seinal

Joonis 46 Vaade ilmnunud uksekohale seinas

Joonis 47 vaade krohvikahjustusele tagaseinas

Joonis 48 Vaade kahjustusele sahvri akna ümber

Joonis 49 Vaade hävinud viiluotsa veelauale

Joonis 50 Vaade katusetarindile

Ettepanekud elumaja restaureerimistöodeks

Eemaldada vundamendi ja sokli ümbert katkine tsementkrohv. Krohvida uuesti lubikrohviga, millele lisada tugevduseks 10 % ulatuses tsementkrohvi. Eemaldada lahtine lubikrohv hoone paekivi seinalt, vahetada välja katkised sidekivid, krohvida uuesti lubikrohviga, samas paksuses, ligikaudu 9 cm.

Hinnata katusetarindite seisukorda uuringutega, vajadusel proteesida kahjustunud osad. Asendada sahvri osas aampalk võimalusel samaväärsel ümarpalgiga või liimpuittaladega. Asendada mädanikuga kahjustatud laelaudis hoone külmas osas. Lagi soojustada pööningul puistevillaga.

Välja tuleb vahetada katusekate, lubatud on kasutada: asbestivaba eterniiti, kivi, puit, valtsplekk või sileplekk. Toaahju korsten vaadata üle, ka korstnapits- kas vajab uuesti ladumist, paigaldada korstna läbiviikudele plekid, korstnapitsid krohvida lubikrohviga.

Külm sahver jagada kaheks eraldi ruumiks, vahesein ehitada keramsiitplokkidest. Ehitada sissepoole täiendav sein, tagamaks soojem ruum. Tagada seinte vaheline ventilatsioon, vältimaks niiskuskahjustusi. Vannitoas teostada korralik hüdroisolatsioon, paigaldada põrandaküte ning ventilatsioon, mis ehitada välja pööningu kaudu.

Akandel asendada klaasiliistud kitiga, asendada aknaraamid kahjustunud veenivad. Puhastada raamid ja kremoonid vanast värvist ning värvida uuesti linaõlivärviga. Puhastada vanad ukсед, teha puiduparandused ning samuti värvida linaõlivärviga.

Vahetada välja kogu hoone elektriabeldus. Köögi põrandakate uuendada. Ehitada välja köögis ventilatsioon kuna olemasolev korstnalõõri paigaldatud õhuklapp ei taga vajalikul määral ventilatsiooni köögis.

Tubasid kütvale ahjule teha puhastusluuk esimese rõhtlõõri kohale, Võimalusel tuleks tulevikus taastada köögis glasuorpottidest pliit ja soemüür, mis oleks köögi visiitkaart.

Viiluotsadel vahetada välja pehkinud laudis ning pööninguluukide laudis.

Joonis 51 säilinud vanad elumaja aknad

Joonis 52 Foto, millel autori vanaema värvib aknaid

Joonis 53 Vaade elumajale

6.5. Rehehoone

Ehitisregistrisse kantud kui kõrvalhoone, tegelikkuses olnud rehi, milles suur maakividest, osalt paekividest seintega rehealune ning eraldi paekivist seinte ja ümarpalkidest ülaosaga rehetuba. Hoonealune maht 163,2 m², ehitusaastat ei ole võimalik kindlaks teha, võib oletada, et on ehitatud 1890-1900 vahemikus, arhiivides puuduvad viited hoone ehitusajale.

Joonis 54 Vaade rehehoonele

Rehetoas on olnud suur kerisahi, mis tänaseks on täielikult hävinenud, asukohale viitab vaid tahmanud paekivi sein toa nurgas. Läbi on saetud ja eemaldatud mingil põhjusel rehetoas olnud pikitalad, millel parred asetsesid. Tõenäoliselt tehti seda kolhoosi perioodil, et võimalikult palju ruumimahtu ära kasutada.

Joonis 55 Vaade rehetoa nurgale, kus asus reheahi

Joonis 56 Vaade rehetoa seinale

Hoonel on 9 paari sarikaid ca 15-20 cm läbimõõduga kuuse ja männi ümarpuidust. Jämedad kuusepalkidest müüri- ja aampalgid müüritistel. Läbi hoone hobusega liikumiseks ehitatud kohakuti kaks väravat ning rehetuppa sissepääsud nii rehealusest kui õuest otse rehetuppa.

Joonis 57 Vaade katusetarindile

Joonis 58 Vaade müürpalkide nurgaseotisele, naelkoba

Vundamenti hoonel ei ole, otse pinnasele on paekivimüürid on laotud saviliivaseguga, kahes kohas hoone tagakülje müürikivid on laotud maas olnud suurtele kividele (ill 58).

Maakividest müüritised on seotud osaliselt lubimördiga, osaliselt paigaldatud ilma sideaineta. Võib olla ka on aja jooksul sideaine olnud ilmastikuolude tõttu vuukidest väljauhitud. Hoone põhjaseina kivid peale nurgakivide on ilma igasuguse sideaineta olnud vähemalt viimased 42 aastat.

Joonis 59 Suurele kivile toestatud müüriti

Joonis 60 Otsaseina tugipiilar, millel müürpalk

Joonis 61 vaade rehehoone otsaseinale põhjast

Hoonel on poolkelpkatus mis kaetud 1960ndatel eterniidiga, varasemalt olnud õlgedest katusekate, mis on veel vaadeldav ühel poolt katusest eterniidi all.

Lõunapoolsele hooneotsale on ehitatud juurde laudades puukuur, kus varasemalt hoiti talu küttepuidet varu, tänaseks ei ole kasutusel sellel eesmärgil ning on varisemisohtlik.

Joonis 62 Vaade rehehoone lääneseinale (tagumine külg)

Rehehoone eesküljel ja tagaküljel paiknevad nn ulalused, kuhu sai varjule panna vankreid, tööriistu või küttepuid. Esiküljes olevast ulalusest viis väikene uks rehetuppa, ukсед ei ole säilinud.

Rehetoa lagi on täies ulatuses kahjustunud mädanikuga, on alt toetatud tugipostiga, kuid ka see on viltu vajunud. Juba 35 aastat tagasi on läbi lae kukkunud inimene, sellest ajast haigutab laes auk.

Rehetoa ja rehealuse põrand on kaetud suurte paekivist plaatidega.

Joonis 63 teostatud rehetoa lagi

Joonis 64 näha auk laes ja vanker laepealsel

Mitmeid kordi on hoone maakiviseinu osaliselt uuesti üleslaotud kuna need on välja varisenud. Tööd on teostatud väga oskamatult ja lohakalt, on kasutatud mingil põhjusel torujuppe, mis seinast välja turrivad, ka asendatud kive plokkidega.

Joonis 65 Uuesti laotud müüritise osa lääneseinas

Puitarandid on üldiselt heas seisukorras, kuid esiseinas värava kohal on müürpalk pehkinud ning purunenud, selle tulemusena on toimunud vajumine, selliselt, et mitmete aampalkide ja müürpalkide sõlmedest tagumised ühendused on katkenud, st on küljest rebitud ning on oht kogu katuse vajumisele ette poole. Paekivi müüritistesse on tekkinud vertikaalpraod, ilmselt katuse liikumise survest, mis müüripealset on eemale surunud, purunenud on ka sidekivid, ühtlasi on kahjustuste tekke põhjuseks ka hoonet ümbritseva pinnase liigniiskumine, maapind on pehme, kividel võimalik kergelt liikuda.

Joonis 66 Mädanikkahjustusega müürpalk esiseinas värava kohal

Rehetoa palkide otses on meistrimärgid (ill 68), laepealsel on säilinud vana hobuvanker ning hulgaliselt kunagi varutud katuselaaste, mis on jäänud kasutamata.

Joonis 67 Vaade müürpalkide jätkukohale

Joonis 68 Vaade Rehetoa palkseinale, palgiotsas pressitud meistrimärk

Joonis 69 Rehetoa palkide otstesse pressitud meistrimärgi kujutis

Joonis 70 Vaade esiseinale, milles on kive väljalangenud ja uuesti kinni laotud

Joonis 71 ja Joonis 72 Vertikaalpraod müüritisel, tekkinud maapinna niiskusest ning katuse vajumisest

Hoone põhjapoolses otsaseinas on külmakergete tõttu alumised suured kivid osaliselt välja kerkinud ning kogu müüritis kehvasti seisnud, müürpalk ei toetu täielikult enam müüritisele (ill 60).

Joonis 73 Paekivimüüritisele aetatud rehetoa palksein on tihendatud ülemineku kohast saviga

Rehehoonet on kasutatud kunagi kolhoosi heinaküünina, hiljem talupere heinaküünina. On teada, et 1920-1930 toimusid rehealuses näitemängud küla teatritrupi esituses. Täna kasutatakse hoonet pigem ehitusmaterjali ning vanade uste, akende, mööbli jmt ladustamise panipaigana.

Viimane müüritise parandamine toimus 2011 aasta suvel kui esiseinast osaliselt vajusid välja maakivid, ka sel korral ei olnud taastamistööd korrektsed, kivid paigutati seinale olnutest väikesemad, sideainena kasutati tsementmörti.

Ettepanekud rehoone säilitamiseks, restaureerimiseks

Perekond soovib hoonet kasutada, kohandada sealne suur ruum selliselt, et seal oleks võimalik suuremaid koosviibimisi läbi viia.

Hoone ümber tuleb rajada esmalt drenaaž liigvee pinnasest ärajuhtimiseks, seejärel demonteerida hoone järkjärgult, kivid nummerdada ja nurgakivid markeerida. Hoonele tulev valada vundament laiusega 1,20 m kuivõrd müüritise läbimõõt on 60 cm. Seejärel laduda kivid uuesti, eemaldada kõlbmatud plokid ja armeering.

Paekivi müüritistes asendada katkised sidekivid, parandada võimalusel lubimördi injekeerimisega vertikaalpraod, vajadusel laduda üles uuesti. Sideainena kasutada lubimörti. Hoone põrandaplaadid säilitada, põrand ei kuuluks kindlasti betoneerimisele.

Palkide seisukord teha kindlaks täpsemate uuringutega, vahetada välja kahjustustega puittarindid, uue katusekattena võib kasutada asbestivaba eterniiti, mis sobitub hoonele, esialgse õlgedest katusekatte taastamine oleks liigselt kulukas ning ebamõistlik, lammutada pehkinud laudisega puukuur lõunapoolsest otsaseinast. Rehetoa palkide seisukord määrata uuringutega. Asendada kahjustunud müürpalgid, võimalusel proteesida, taastada põikitalade ja müürpalkide seotised. Võimalusel muuta nii põhja kui- lõunapoolse poolkelba alust laudise osa, lisades sinna valgimiku. Esivärv ja selle kinnitused teha uued.

7. Keldrid

Talul on 2 suuremat kasutuskõlblikku keldrit, üks neist elumaja lähedal mäerinnakus, teine kaugemal hoonestusest. Keldrid on süvistatud mäenõlva, seest vooderdatud ja võlvitud paekividega, väline esikülg laotud nii liivakividest, graniidist kui paekividest. Mõlemat katab mullavall mätastega.

Mõlemad keldrid vajavad pealt mullakihi eemaldamist kuna seal on vohama hakanud taimed, mille juured on kasvanud kivide vahele ning kahjustanud vuuke, on esinenud läbijookse. Enne uue mullaga katmist, tuleks asetada kogu keldripinna ulatuses ca 10 cm paksune savikiht, millele omakorda laotada liiva, seejärel alles mullakiht ning rajada uus mätaskatus.

Ühe enam kasutuses oleva keldri fassaadi on autor restaureerinud- tühjad vuugid täitnud uuesti lubimördiga, ehitanud uue ukse ning lisanud toetuseks mõned graniitkivid.

Joonis 74 kelder enne restaureerimist

Joonis 75 peale restaureerimist

Joonis 76 Teine kasutuskõlblik restaureerimata kelder

Joonis 77 mäenõlva rajatud keldrikehandid

Lisaks on 4 väikesemat paekividest laotud keldrit, kolm neist nõvas, üks nõlva all, samuti kaetud mulla ja mätastega. Kuna neljal puuduvad ukсед ja laed on osaliselt sisse varisenud, ei ole nad hetkel kasutuskõlblikud. Nende keldrite müürid on laotud üles ahenevalt, nii, et laeks on asetatud suuremad paekiviplaadid. Osaliselt on laeplaadid alla vajunud.

Ühe väiksema paekivikeldri taastamist on antud töö tegemise ajal alustatud, see on lahti kaevatud ning ootab uute kivide juurde ladumist. Mätaskatuse asemel rajatakse sellele väikene kiviktaimla.

Kõik keldrikehandid tuleb restaureerida selliselt, et säiliks nende algne konstruktsioon, laeplaadid toetada, väljavajunud müürikivid laduda uuesti üles. Uksi ei paigalda kuna neid ei ole ees olnud ligikaudu 100 aastat.

Joonis 78 Väike pækivikelder enne lahtikaevamist

Joonis 79 peale avamist, restaureerimiseelses seisukorras

8. Kaevud

Talul on kaks salvkaevu, üks elumaja ees ning teine sauna lähedal, mõlemate salved on laotud paekividest, sekka on sattunud mõned maakivid.

Elumaja juures asuva salvkaevu rakked on korduvalt taastatud, viimati taastas autor need 2011 aastal. Vett vinnati kouguga aga ka kett-vintsi abil. Kaevu ees on pinnasesse vajunud paekiviplaad, samuti on paekivi plaat kõrval, kuhu sai ämbri asetada.

Joonis 80 vaade elumaja kaevule

Joonis 81 vaade kaevu salve

Joonis 82 vaade saunakaevule

Sauna kaevule tuleb kindlasti rakked uuesti ehitada.

9. KOKKUVÕTE

Käesoleva tööga andsin ülevaate hoonete tehnilisest seisukorrast. Kahjuks on kõikidel hoonetel kahjustused, kuid elumajal, laudal ning rehehoonel on kahjustused põhjaliku restaureerimise käigus kõrvaldatavad ning hooned saavad taas kasutuskõlblikeks. Osaliselt tuleb ette võtta rekonstrueerimisi, et tagada tänapäevastele tingimustele vastav kasutus. Ühtlasi kombineerida säästlikuks majandamiseks katusekatetega päikeseenergiat salvestavaid katusepaneele või juba vastavalt toodetud katusekattematerjale.

Kindlasti tuleb säilitada endisaegne välimus hoonetel ning mitte kergekäeliselt välja vahetada avatäiteid tänapäevaste vastu. Kasutada restaureeritult vanu uksi ja aknaid. Viimistlustöödel kasutada traditsioonilisi värve krohve ning müürimörte, vältida valesid töövõtteid.

KASUATUD ALLIKAD JA MATERJALID

Maa-ameti kaardiserver <https://geoportaal.maaamet.ee>

Eesti kohanimeraamat <http://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=Kostiranna>

Kostivere mõis <http://www.mois.ee/harju/kostivere.shtml>

Rebala muinsuskaitseala põhimäärus <https://www.riigiteataja.ee/akt/116022016007>

VKG Fosforiit koduleht- <https://eestifosforiit.ee/ajalugu>

Autori kodune arhiiv ja fotokogu